

PO

QUEE

književnost

RENA

Poqueerena književnost

**Vesna Lemaić
Brane Mozetič
Milan Šelj
Suzana Tratnik
Lamija Begagić
Lejla Kalamujić
Anes Osmić**

Sarajevo, 18.-20. 7. 2019

Škuc, Jak, Sarajevski Otvoreni Centar

Brane Mozetič

Slovenska LGBT književnost

Za uvod u upoznavanje s pojedinim dijelovima suvremene LGBT književnosti ili književnosti s LGBT motivima, tematikom, senzibilitetom itd. možemo grubo ocrtati pojavu onoga, što danas nazivamo akronimom LGBT u povijesti, umjetnosti i ponajprije književnosti.

S obzirom na to, da su sve troje tijekom dugih stoljeća oblikovali heteronormativni muškarci, nije neobično, da su naša dosadašnja otkrića skromna. Negativan odnos prema istospolnoj ljubavi diktirao je neodložno brisanje, uništavanje i neimenovanje. Govorilo se o grijehu bez imena, mutavom grijehu, neimenovanom grijehu, kao i o zločinu protiv Boga i prirode. Jedini sačuvani zapisi kroz povijest dolaze iz sudskih i policijskih kancelarija. Ostali izrazi istospolne ljubavi, primjerice u sjećanjima, pismima, dnevnicima, ili nisu postojali, naravno iz straha pred otkrićem, ili su ih pak uništili potomci, sve tamo do druge polovice 20. stoljeća. Najstariji dosad poznat pisani

trag je zapisnik sudskog procesa zbog sodomije, iz 1749. godine, koji se čuva u Povijesnom arhivu u Ptujju. Tada su pred sud dovedena dva štajerska seljaka, koji su se u pijanom stanju više puta odavali "bludu". Detaljan opis procesa, s izjavama optuženika, zapisan djelomice na njemačkom, djelomice na slovenskom, završava smrtnom presudom. Dokaza o izvršenju doduše nema, no prema tadašnjim običajima, možemo pretpostaviti da su im javno odrubljene glave, a potom su spaljeni na lomači. Taj proces vjerojatno nije bio jedini te vrste na tlu Slovenije. Tijekom desetljeća kazne su zasigurno postale ublažene, a na primjeru dvaju muškaraca, koji su se 1910. godine "odali protuprirodnom bludu", kako čitamo, aktivnoga je partnera snašla kazna od 13 mjeseci strogog zatvora. Razdoblje između dva svjetska rata u Europi je donijelo brojne zahtjeve za dekriminalizacijom homoseksualnosti. Također možemo i u slovenskim novinama pronaći priloge za i protiv, objavljene su čak i dvije zasebne knjige o toj temi, a homoseksualna je problematika polako ulazila i u književnost. U vremenu izgradnje socijalizma nakon Drugog svjetskog rata, homoseksualnost je više puta iskorištena u političke svrhe, primjerice protiv svećenstva ili ideoloških protivnika. Poznat je primjer montiranoga političkog procesa protiv bivših uglednih partizana, pisaca Jožeta Javoršeka i Vitomila Zupana, iz 1948. godine, u kojem su im, između ostaloga, zamjerali i "practiciranje homoseksualnosti". Godinu poslije iza brave se našao partizanski skladatelj i zborovođa Makso Pirnik, jer je kao profesor "bludničio" sa svojim maloljetnim učenicima. Bio je osuđen na dvije godine zatvora, a nakon što je odsjedio dobrih godinu dana, premješten je u provinciju, gdje je namješten kao profesor glazbe u srednjoj školi. Socijalistički režim nije o homoseksualnosti imao jedinstven stav. Prvi pokušaji dekriminalizacije pojavili su se već 1949. godine, a dekriminalizacija se dogodila 1951. godine, nažalost, samo za lezbijske odnose. Muška je homoseksualnost u Sloveniji dekriminalizirana 1977. godine. No zakon je u praksi bio primijenjen manji broj puta. Neke uglednije pojedince

režim je jednostavno tolerirao, druge čak i doveo u Sloveniju, kao što je slučaj češkoga redatelja Františka Čapa, kojega su pozvali, kako bi slovenske redatelje naučio režirati. Snimio je najuspješniji film *Vesna* te je svojom otvorenošću utjecao na dva druga značajna redatelja, Vojka Duletiča i Boštjana Hladnika. No ipak je u povijesti slovenskog filma teško pronaći mnogo LGBT elemenata, a još manje u slikarstvu i kiparstvu.

Ako se osvrnemo na područje književnosti, primjetno je da su se LGBT elementi pojavljivali rijetko i sporadično. Treba spomenuti lezbijski prizor iz romana *Kuća Marije Pomoćnice*, najvećega slovenskog prozaika Ivana Cankara, iz 1904. No pravi je skandal izazvalo uprizorenje drame *Obločnica, ki se rojeva*, dramatičara Ivana Mraka, 1925. Homoerotski elementi su tako raspalili publiku, da je tijekom predstave došlo do tučnjave i morala je intervenirati policija. Mrak je i u svoje kasnije drame unosi homoerotsku žudnju, naročito u dramu o Rimbaudu i Verlainu, *Bijeg iz pakla*. Liberalniji stavovi između dva svjetska rata nedvojbeno su omogućili i objavljivanje romana *Dečki*, 1938. godine, a napisao ga je, s nepunih dvadeset godina, France Novšak. Priča o ljubavi dva dječaka u katoličkom internatu, koja razotkriva i odnose između drugih gojenaca i svećenika, naišla je tada čak i na neke pozitivne reakcije, no nakon rata bila je zaboravljena – sve dok je LGBT aktivizam nije ponovno oživio i nazvao je prvim slovenskim gay romanom. No svejedno je trebalo pričekati sve do kraja osamdesetih godina da se pojavi eksplicitnija gay književnost. Slično je bilo i s lezbijskom književnosti, čije tragove nalazimo na pragu devedesetih godina. U književnosti, u kojoj su prevladavali muškarci, nije bilo osobito prostora predviđenog za ženske autore. Treba svakako spomenuti odvjetnicu Ljubu Prenner, također autoricu prvoga slovenskog kriminalističkog romana, koja je za sebe tvrdila, "da nije ni muškarac ni žena".

Osamdesete godine 20. stoljeća donijele su brojne nove društvene pokrete, a među njima i aktivizam gejeva i lezbijki. 1984. godine u Ljubljani je organiziran prvi Magnus, festival za socijalizaciju homoseksualnosti, prvi događaj te vrste ne samo u Jugoslaviji, nego i u cijeloj istočnoj Europi. Brojne izložbe, filmske projekcije, okrugli stolovi, kao i utemeljenje klupskih prostora u dolazećim godinama nedvojbeno su potakli odvažniji izraz LGBT identiteta u životu i književnosti. Dolje potpisani je 1989. uredio antologiju pjesništva 20. stoljeća s homoerotskim motivima, koja je u to liberalno vrijeme izuzetno dobro primljena i ubrzo rasprodana. Kao gay aktivist sam godinu kasnije pri društvu ŠKUC osnovao posebnu LGBT književnu ediciju Lambda. U njoj je dosad izašlo već 140 naslova, većinom književnosti, ali i publicistike. Već prva knjiga, *Plava svjetlost*, koja je donijela ulomke o homoerotskoj ljubavi u slovenskoj književnosti, naznačila je da će zbirka potaknuti domaće autorice i autore na eksplicitnije pisanje. Tako se u njoj pojavljuju već mladi pisci, od kojih su neki postali ključni za suvremenu LGBT književnost. Četiri godine kasnije u ediciji je izašla prva zbirka poezije Nataše Velikonja, *Abonma*, koja se smatra prvom otvoreno lezbijskom pjesnikinjom. Kasnije su uslijedile i druge autorice, poput Kristine Hočevar, sve do najmlađe Vesne Lipnik. U prozi je najvidljivije mjesto izborila Suzana Tratnik, dugogodišnja lezbijska aktivistica, koja je 1997. objavila svoju prvu knjigu kratkih priča *Pod ničlo* (*Ispod nule*). Tratnik je također autorica romana *Ime mi je Damjan*, iz 2001., u kojem se bavi transrodnom problematikom. Roman je ubrzo izašao na češkom, srpskom, njemačkom i slovačkom jeziku, dok ga 2014. nisu prepoznali i stručni krugovi, uvrstivši ga u školski program. Njen su primjer slijedile i ostale autorice, Vesna Lemaić, Nataša Sukič, Jedrt Lapuh Maležič te zajedno s pjesnikinjama stvorile vrlo jaku, a također i šire prepoznatu i nagrađivanu lezbijsku književnu scenu. Tomu je pridonijela i lezbijska književna edicija Vizibilija, koja je pri ŠKUC-u osnovana 1998. (Ovdje bih dodao da su u ediciji Lambda u novije vrije-

me izašle i dvije izvorne dječje slikovnice s LGBT tematikom.) Znatno se manje u tom razdoblju razvijalo gay pisanje, što bi se možda moglo pripisati i muškoj prevlasti među upraviteljima na polju književnosti, ili pak većoj seksualnoj eksplicitnosti takve književne prakse. U tom svjetlu je možda simptomatično, da većina gay pisaca živi izvan Slovenije, poput Borisa Pintara, Milana Šelja, Uroša Praha, sve do najmlađeg, Aljaža Koprivnikara. Druga dva, Gašpar Malej i dolje potpisani, učestalo putuju i održavaju žive kontakte s inozemstvom. Upravo povezivanje s inozemstvom, budući da je stvaranje LGBT književnosti u okvirima tako maloga jezika osuđeno na prilično mali krug čitatelja, jedna je od ključnih djelatnosti edicije Lambda. Stvaranje veza između slovenske i stranih književnosti dovelo je do međunarodnih prevodilačkih radionica, brojnih nastupa inozemnih autora i autorica, okruglih stolova o LGBT književnosti, sve do objavljivanja dvaju opsežnih antologija suvremene europske poezije. Sve to je pokazalo da snažnije lezbijsko pisanje nije neka slovenska specijalnost, već da je slično stanje i u drugim državama bivše Jugoslavije i u nekim državama istočne Europe. Putevi su vodili i u obrnutom smjeru, pa se tako slovenska književnost tijekom godina predstavila u Londonu, New Yorku, Ateni, Budimpešti, Berlinu, u Španjolskoj, Italiji te prošle godine u Pragu. Tako je i ovo predstavljanje u Sarajevu dio toga nastojanja za predstavljanjem i ponudena ruka za sudjelovanje. Dosad u BiH još nisu izašli prijevodi nijedne slovenske LGBT autorice/autora, izuzev sporadično u nekoliko časopisa.

Preveo Romeo Mihaljević

Vesna Lemaić (1981) diplomirala je komparativnu književnost. Kao spisateljica predstavila se 2008. prvencem *Popularne priče*. 2010. objavila je lezbijski akcijski antiutopijski roman *Odlagalište*, za kojim je 2014. uslijedio aktivistički roman *Kokoška i ptice* te 2018. zbirka kratkih proza *Dobrodošli*. Za Radio Slovenija napisala je radioigru *Podpotnik*. Jedna od njenih priča uvrštena je u antologiju Best European Fiction. Za svoj je rad primila ne-

koliko nagrada, među njima i nagradu slovenskoga sajma knjiga, nagradu Fabula za zbirku kratke proze i Zlatnu pticu za književnost. Suosnivačica je neformalne skupine Lezbijsko feminističko sveučilište. Aktivna je u skvotu Avtonomna Tovarna Rog, gdje su sa suradnicama utemeljili queer feministički prostor Afkors. Među ostalim vodi radionice pisanja i eksperimentalne radionice grupnog pisanja. Više od pet godina sudjeluje i u organizaciji književno-glazbenog festivala Živa književnost u Ljubljani.

Ugly

Ne samo ja, svi stojimo i čekamo na pješačkom prijelazu. Užareni automobili mile kao kapljice znoja po omekšaloj kori ceste. Podnevno sunce ništa ne zasjenjuje, sve je u žarištu.

Iza leđa čujem, I liked Triple Bridge and those statues on Butchers' Bridge.

Drugi glas se pridruži, Yeah, they're monumental. But the girls here are really ugly.

S curom, koja stoji pored, značajno se pogledam Nijedna se ne okrene iza, kako bi pogledala turista.

Još bi se više zbunili, kada bi se njih dvojica nasmijala položaju, u koji su nas stavili. Nailazi autobus, kočnice zaškripe, i stane kao mišić u grču. Putnici zure u nas i čini se da su čuli primjedbu pa se naslađuju nad našom neugodnošću.

Odmjeravamo si lica, tijela, nismo suparnice, ogledamo se. Ne možemo si reći, dobro izgledaš. Njeno je lice otežano masnom šminikom, dok ja na svom nosim bubuljice, ispucanu kapilaru i stršeće dlake nad usnama. Pomislim, kako bih se neugodno osjećala u njenim krpicama, kojima oponaša oguljenu kožu gotovo izumrlog afričkog predatora. Možda i njoj pada na um isto, u mojoj trenirci doma ne bi izlazila ni iznijeti smeće. Ne možemo pronaći pravih izraza lica, niti izraziti jedna drugu. A taj slučajni događaj nas povezuje. Autobus odlazi, limeno tkivo zacvili i ispusti vrući ispuh. Nešto moram učiniti, namignem joj i ona se osmjehne. Nemamo ništa zajedničkoga, samo taj poznati grad, u kojem živimo s drugim ugly domaćim curama. Nije bitno, koliko se koja od nas trudi ili joj je svejedno, ne možemo se natjecati s ljubljanskim spomenicima.

Ona kaže, nadam se da će ih netko okrasti.

Na semaforu se upali zeleno svjetlo.

Dodir

Na španjolskoj plaži Zahare de los Atunes u blizini Cádiza leže preplanuli kupači svih dobi. Odjednom ih se nekolicina podupre laktima, drugi sjednu, treći ustanu, očiju uprtih u more. Uznemirenost se širi obalom, kao da su ugledali široku naftnu mrlju koja se nezauzastavljivo približava njihovim tijelima i tijelima njihovih bližnjih. Osjećaju, da su preoskudno odjeveni i nespremni, a to u tom trenutku nije bitno, jer bi morali nešto učiniti. Budući da to, što dolazi na valovima, nije nafta niti plutajuće otočje algi u cvatu, kao ni mnoštvo mjesječevih meduza, već nešto, što je turistima po obliku i strukturi blisko. To, što im se približava, titra kao nevidljivo, nepoznato priviđenje. Kupači si dlanovima natkrivaju oči, izvlače telefone, kako bi snimili nečuvenu pojavu. Na obzorju su usidrene jedrilice s francuskim i njemačkim zastavicama. Na horizontu složno putuju krstarica i sunce. Pa ipak, na vidik je naplavilo tu stvar, koja je sve izbacila iz ravnoteže. To, što se pomalja, povećava se, podiže se i spušta na valovima, pomiče se naprijed, dolazi, približavajući se obali i njima na njoj. Tu nije moguće ništa učiniti. Moguće je zanijemjeti, ukočiti se u nepokretnosti, dok među ležaljka, madracima za napuhavanje, sklopivim naslonjačima, rukavicama za plivanje, prenosivim hladnjacima turista, projuri serija nogu, koje u trku stvaraju male eksplozije pijeska. Pete i prsti zarivaju se u meku pješčanu plažu, a njihovi otisci miješaju se s tragovima ostalih. Tako, kao da su mokra stopala prodrli iz druge stvarnosti, sustigla i prouzrokovala presjek nepredvidivih razmjera. Kao što bi se kopno južne obale nasukalo na sjevernu stranu, a prividi se pretvorili u materijalna tijela.

Kupači će pokazivati snimke s telefona, davat će izjave, kako stranci nisu obraćali pažnju na njih. Iza sebe su ostavili samo gumeni čamac na napuhavanje, koji nedužno pluta u plićaku do dolaska policije.

Nijemci

Na otoku se pretvaramo da nismo turisti. A izgled nam je takav, svijetle puti i preplanule, svi nam se domaćini obraćaju na njemačkom. Čak i kad ih opomenemo da znamo njihov jezik, da smo gotovo pa njihove, opet se zabune.

Za stolovima prisluškujemo, što njemački turisti govore o politici te promatramo, što komadaju na tanjurima. Nešto je jedno u našem ponašanju.

Domaćinima, koji poslužuju, razmaci među našim stolovima su jednaki, ne možemo ih prevariti.

Sunca i sunca

Bose sjedimo na tepihu. Uokolo se uvijaju raznobojne tkanine, ostaci vune, komadi platna, iz kojih će sašiti navlake za jastuke.

Širin mi pokazuje ruktvorine, koje je izrezala iz plahte doma za azilante. Na njima je izvezla crna sunca. Na bijelom pamuku izgledaju kao prave prikaze.

Nijedna od nas ne zna izraziti što vidi, napetost bruji u šutnji.

Sada Hina, slična tamnokosoj princezi iz bajke, pored Širina veza stavlja svoj. Na komadu plahte opšila je žuta sunca, onakva kakva i želimo da sunca budu, vesela i topla, takva, koja ne odaju dvosmislen dojam. Platna su položena jedno uz drugo, nehotice ih uspoređujemo, vještina i uzorci obaju Pakistanki ne razlikuju se, neobično je da je Širin izabrala crni konac.

Kao da je osvijestila mračnjački dojam svoga ručnog rada, Širin reče, *more beautiful* i pokaže na Hinino platno.

No no, this beautiful, pokažem na Hinin ukras, *and this beautiful*,

lažući o njenom radu. Prstom dotaknem crnu zraku, kako bih bila što uvjerljivija. A prizemna riječ *beautiful* ne trpi tajanstvenost, ne može pokriti ono, što Širini tamni simboli izazivaju u nama. Čini se, da je ubodima oblikovala pobjedu neosobnih moći, koje negiraju, koje ruše i poražavaju. Teško si mogu predočiti da će domicilne žene htjeti kupiti zloslutnu jastučnicu, da će se željeti buditi s crnim suncem uz lice. Ono što želimo vidjeti, to su žuta sunca, lijepa i jednoznačna.

Čitava ta stvar s crnom i žutom bojom ne znači ništa, objašnjavam si. Obje imaju istoga muža, obje borave u istoj sobi doma za azilante, a Širin je samo pomanjkalo žutog konca. A domaće žene nisu praznovjerne, domišljate su. Vjerojatno će neka kupiti navlaku, dati je unaprijed kao dobitak na prazničnoj tomboli, a posteljina će pripasti osobi kojoj je suđena.

Nakon nekoliko dana pakistanske žene izlažu svoje rukotvorine na štandu, a među njima nema jezovita veza. Širin je crna sunca zadržala za svoje uzglavlje.

Skoro prizor s razglednice

Nama s lijeve strane sve je puno lokala s jednakim stolovima, naslonjačima i suncobranima, baš kao i ljudi na odmoru, takvih, kakve smo i nas dvije. Pravimo se, da ih nema, gledajući prema moru. Želimo, da je sve kao na dlanu, ne želimo suvišnih misli, stoga opisujemo ono što vidimo. Mrežu na ribarskoj barci, oguljenu boju na drvenom trupu, sipino crnilo na rubu nasipa, alge na užetu.

Kad dođeš do marine, gdje su privezane jahte, kažeš, jebote, kako neki imaju toliko novca, da se tako preseravaju. Odjednom se sjetiš jastoga, koje još žive ubacuju u vrelu vodu, kako bi bili ukusniji.

Pomislim, kako mora biti lijepo kada nikad ne moraš misliti na

novac. No ipak šutim, moja je ruka u tvojoj znojna, moram ju obrisati o hlače. Kad se istim putem vraćamo nazad, kod barki se sjetim reumatičnih zglobova ribara. U tome nema ništa romantičnoga, svako mjesto je obilježeno razlikom, iako želimo da nije tako. Nemamo jahtu i nemamo reumu, imamo novac za godišnji odmor. Turistice smo, i ne mogu se više pretvarati, da smo same. Mi smo krvni ugrušci, koji začepljuju žile toga gradića. Uličice doživljavaju uzastopne infarkte. Domaći ljudi imaju kronične podočnjake. Kraj punih kontejnera se rastvaraju plastične vreće otpadaka, smetlari ne mogu savladati srpanjsku probavu gostiju. Gradska crijeva se podriguju, kloaka pod našim nogama već jedva guta izlučevine iz apartmana, restorana i hotela. Mačke se tjeraju, može se čuti, kao da ispod temelja srednjovjekovnog naselja vrište mučeničke noćne more.

Također i naš je grad s rijekom u središtu ispunjen turistima. Ne želimo biti tamo, a ni ovdje nam više nije ugodno. Čini se da kod kuće gubimo prostor, a ovdje ga oduzimamo drugima. Naopako smo se rasporedile. Iako smo dobrodošle, primorski je kraj postao pretijesan, takvoga ga ne želimo sačuvati u sjećanju.

Kasno noću mačke se još uvijek tjeraju. Turisti, kuharice, čistačice zaspe i grad zadiše punim plućima. Nas dvije sjedimo na najudaljenijem molu. Ti si moje uže, a ja sam ljigava alga, koja te obrasta. Posve smo nevažne, plošni obris zagrljenog para, skoro pa prizor s razglednice.

Grlice i lokalke

Na klupi sjedimo zagrljene i gledamo ljupke grlice u parku. Na balkonu sjede turisti i gledaju, kako su ljupke lokalke na klupi.

Preveo Romeo Mihaljević

Brane Mozetič

Brane Mozetič (1958) je pjesnik, književnik, prevodilac, urednik, nakladnik, LGBT aktivist, promotor slovenske književnosti u inozemstvu i još štošta. Dosad je objavio petnaest pjesničkih zbirki, tri romana, knjigu kratkih priča i pet slikovnica za djecu. U inozemstvu je objavljeno već više od pedeset prijevoda njegovih knjiga. Prevodi ponajprije s francuskog, a preveo je više od trideset knjiga, među ostalim Rimbauda, Geneta i Foucaulta. Uređuje književne edicije Aleph i Lambda, uredio je više antologija homoerotske književnosti i izbora slovenske književnosti

za inozemstvo. Programski oblikuje godišnji glazbeno-književni festival Živa književnost, već desetljećima koordinira festival LGBT filma, organizira međunarodne pjesničke prevodilačke radionice i predstavljanja slovenske LGBT književnosti u inozemstvu. Na području bivše Jugoslavije objavljene su mu sljedeće knjige: *Andeli*, Meandar, Zagreb, 2000; *Banalii*, Blesok, Skopje, 2004; *Leptiri*, DAN, Zagreb, 2005; *Banalije*, Altagama, Zagreb, 2012; *Nedovršene skice jedne revolucije*, h,d,p, Zagreb, 2015.

foto: Tihomir Pinter

Snovi na drugom jeziku

*

Pristupio sam k majstoru pjesništva. Udario sam zvekirom na velika vrata stare vile. Povlačio se u papučama i kućnom ogrtaču. Na stol sam stavio svoje male mape. A on ih nije niti pogledao. Raširio je ruke, soba je postala veća, na zidovima je bilo mnoštvo knjiga. Budi pažljiv, rekao mi je. Samo slušaj. Glas će već sam doći. Zapalio je cigaretu, mjerio korake amo-tamo, povukao vrpcu i rastvorio se ogromni tamni zastor. Iza njega su zabljesnuli bijeli prostori, a između je bilo staklo. Vidi, promatraj, znakovito je udario po staklu. Na onoj su se strani pojavili dječaci, bilo ih je sve više, svi su bili goli i svaki je oko vrata imao srebrni lančić s brojem. Izaberi, svjetlokosi, tamnokosi, žuti, crni, čokoladni, poput paprike, kao vulkan, nosorog... Oblizivao je usne. Sad je već vikao: Patuljak, riba, stolica, piramida, nož, krv, ja sam gorostas! Dječaci su se posve približili prozoru i smijali nam se. Majstor je uzeo moje svežnje papira i počeo ih bacati u zrak: Genijalno, sve je genijalno! Čuješ li, što ti govore? Samo izaberi, sve je tvoje. Ja sam već odabrao. I onda je nestao. Zastor se spustio. Stajao sam vani na hladnoći i udarao po vratima.

/Tomaž Šalamun/

Taksist me kupi u deset navečer. Sparno je.
Otvori prozore i kruži po neravnim cestama. Zaustavi se pred nekim noćnim klubom. Kaže mi, neka pričekam, i probija se kroz gomilu ljudi nekamo unutra. Ubrzo dotrči van, govoreći: Tuku se, i već daje gas. Desnu mi ruku stavi na nogu i pogleda me. Samo mirno, šapne. I odjednom smo drugdje. Podrum Narodnog kazališta u Havani. Plešemo. Netko mi priđe i kaže, da me trebaju na telefonu, neka ga slijedim. Izgubim taksista. S druge strane čujem, kako mi D. objašnjava sve o ratu, o fašizmu, o noževima, o čistoj duši, a potom je već pored mene, uzima mi slušalicu i odlaže je. Potpuno je promijenjen. Smiješi se, nudi mi piće, odvodi me na sredinu plesnog prostora, okreće se, okreće, odbacuje majicu. Mrak. Iza leđa osjetim tijelo. Usne na vratu. Sviđa vam se ovdje? Ili idemo dalje? Okrenem se, znam da je taksist, ali ne vidim ga. Vidim samo njega, kako pleše s nekim dugim šalom, koji mu dečki omataju oko vrata. Odjednom se krov otvori. Vidim računalni kabel. D. mi sjedi sučelice. Pijemo kavu. Hotel Moskva, piše na ubrusu. Vani prolaze tenkovi, bezglava masa traži krv. Zelenooki konj, kaže, primičući se bliže k meni. Što? začuđeno ga pitam. Zelenooki konj me čeka, da se spasim. Sve nadglasa televizor, koji se uključuje. Toliko buči, da si pokrивam uši. Neka me uzme ruka, koju ljubim.

/Dejan Nebrigić/

Vodi me kroz ulazna vrata, iza kojih je polukružna dvorana. Posvuda je mnoštvo ljudi, mnogo tezgji i mnogo knjiga. Odjevena je kao redovnica. Svi s poštovanjem uzmiču od nje i lagano joj se naklanjaju. Vidim sve knjige Lambde, složene jedna pokraj druge u dugi niz. Pogleda me, nasmiješi se, odnekud izvuče nekakvu metlicu, koju umoči u kantu na podu. Prilazi knjigama i škropi ih s tom svojom metlicom. Kao da je krv. Crvene kapljice ostaju na koricama. Okrene se k meni, koji idem iza nje poput kakvog ministranta. Ne brini, kaže mi, moja amazonska voda se upija i ne ostavlja mrlje. Korača dalje, škropi po knjigama, a na to se nitko ne obazire. Skupina žena u koži napinje svoje mišice, muškarci se glasno grohotom smiju, neki probaju visoke potpetice. Nad nama se pojavljuje akrobat, drži ravnotežu, svi gledamo gore i uskliknemo, kada je zamalo pao s užeta. Kada stignemo do kraja izloženih knjiga, svečano mi uruči svoju metlicu, koja je sve sličnija biču s dugim vrpčama. Uzmi ga sa sobom, trebat ćeš ga, kaže mi i poljubi me u čelo.

/Geneviève Pastre/

Stigne mi poruka, da moram hitno u Larache. Da me tamo čeka. U agenciji se živčano meškoljim, oni udaraju po računalima i ništa ne nalaze. Sigurno mora postojati način, da odem tamo, uzviknem. Posve mi je svejedno: avion, brod, vlak, kamila... Očajan sam. Izađem van. Preda mnom je posve uska uličica. Žarko sunce. Kuće su sve niske, bijele i plave. Žurim i zapletem se u labirintu jednakih uličica, jednakih kuća. Nigdje nikoga. Na raskršću sjedi starac i srče čaj. Zaustavim se pred njim, a on već zna. Kimne i zapucketa prstima. Odnekud skoči klinac u kratkim hlačama i namigne mi, neka ga slijedim. Cijelo vrijeme se okreće, da me ne izgubi. Svaki put je malo veći, svaki put namigne i uhvati se za međunožje. Sav sam već mokar. Momak razmakne kuće, zapuše vjetar, pred nama je more koje zapljuskuje hridi. Zastanemo visoko iznad njih. Uzme me za ruku, odgurne škripeću željeznu kapiju, posve je zahrđala, samo nadgrobni spomenici, poneko drvo, ispod njih leže psi. Vuče me dalje, gotovo do ruba. Tamo ga ugledam, sjedi na posve bijelom kamenu. Pozdravim ga, a on pokaže prstom nasuprot, prema drugom bijelom kamenu. Sjednem na nj, gledam ga, umoran je. Na njegovom piše Jean Genet. Okrenem glavu nadolje: na mojem ne piše ništa. Momak nestane. Dva psa su mi se približila strašno polagano me njuškajući. Iza mene je bučno udaranje valova. Znaš, što me zanima, oglasi se. Što misliš o eutanaziji? Ne, ne, ovo nije Švicarska, brzam. Ipak: Ako te vabi ljubav, koja se opire svim normama, otvoreno

joj izrazi dobrodošlicu... Kiselo se osmjehne. Ne, ne, nema ljubavi, ni dobrog svijeta, samo noževi, bombe, zatvorena usta, zatvorena vrata, glupi narodi, glasovi masa, koje marširaju, urlaju, žele krv. Pokušavam ga uhvatiti za drščuću ruku, no predaleko je, kao da se udaljava. Ako budem još ikad sanjao, bit će to na drugom jeziku... To je posljednje, što još razumijem, iako i dalje nastavlja govoriti, brže, sve brže...

/Juan Goytisolo/

Hodam cestom. Oko mene mnoštvo ljudi. Smiju se, plešu, mašu zastavama, izvikuju parole, pište zviždaljkama, premještaju me čas ovamo čas onamo. Izmigoljim u pokrajnju ulicu i stepenicama u podrum. Tu je mir. Nekoliko stolica u redovima, ljudi gledaju glumce, koji se šutke kreću pozornicom. Scena se u trenu promijeni u mračni noćni klub. Plešem. Malo me ponese. U nešto se zapletem. Neka me ruka snažno uhvati i čujem odlučno: Gospođici se ne gazi po volančićima! Prestrašeno pogledam u lice pored sebe, duge crne kose. Jean Genet, sine mi. A ona mi zalaje: Pogledaj se, fufice mala, pa tko će te kupiti?, zacereka se i elegantno se okrene u svojoj crvenoj krinolini. Žurim u zahod. Tek u ogledalu vidim svoju dugu crnu suknju, svlačim je, puštam vodu i protrljam se po licu. Šminka neće dolje. Skidam periku, vratim se u hlačama i košulji. Vidim ga, sada je i on u hlačama, pleše s mornarima u kratkim majicama. Sjedamo za stol. Puši. Sad još ne možemo otići, šapne mi, vani je mnoštvo novinara, a ove mornare ne smijemo razbjesniti. Pogledaj, svaki za pasom ima nož. Kima im i smiješi se, dok se vrte u nekakvom obrednom plesu oko nas. Sve dok ih ne odgurnu drugi, s crnim maskama na licu. S kože im curi znoj, vuku nas u drugu sobu, bacaju na pod, podižu nam

suknje, vuku za duge kose, velikim jezicima ližu nam šminku s usana.

/Jean Genet/

Preveo Romeo Mihaljević

Milan Šelj

foto: Peter Uhan

Milan Šelj (1960), pjesnik, novinar i prevodilac, diplomirao 1985. na Filozofskom fakultetu u Ljubljani, smjer komparativna književnost i sociologija. Od 1992. živi i radi u Londonu. Suautor je romana u obliku pisama, *Spolitika* (Cankarjeva založba, 1999) te pjesničkih zbirki: *Dar* (ŠKUC-Lambda, 2006), *Kristali soli* (ŠKUC-Lambda, 2010), *Gradim gradove* (ŠKUC-Lambda, 2015) i *Slijediti neizgovoreno* (ŠKUC-Lambda, 2018). Jedan je od korespondenata u knjizi svjedočanstava *Drukčiji odnosi* (Mladinska knjiga, 2010). Izbor njegovih pjesama za djecu u sklopu projekta *I pjesnik je blago* izašao je 2012. Njegove su pjesme objavljene u antologiji suvremene europske gay poezije, *Morao bih opet doći* (ŠKUC-Lambda, 2009). Prijevodi njegovih pjesama na hebrejski izašli su u antologiji *Kavafisovi sinovi i unuci* (2015) u Izraelu, a opsežan izbor iz njegove poezije na talijanskom prijevodu objavljen je u časopisu *Fili d'aquilone* (br. 46 travanj/lipanj 2017). Kao prevodilac sudjelovao je u antologiji suvremene europske gay poezije, *Morao bih opet doći* (ŠKUC-Lambda, 2009), kao i u antologiji suvremene europske lezbijske poezije *Bez riječi je slijedim* (ŠKUC-Lambda, 2016).

Inventura

U praznoj sobi sam otvorio kofer: u ormar slažem donje rublje, na vješalice stavljam odjeću. Policu zauzimaju knjige te nekoliko kaseti bez kojih ne bih mogao nigdje živjeti: The Smiths i Cosi fan tutte... Tu će sada biti moj dom u tuđini. Savijanje gnijezda me zabavi na nekoliko dana, a potom je čistina cijeloga života preda mnom na dlanu, da gledam natrag i pred sebe u bezdan.

Dragi je ostao u Ljubljani. U sljedeće tri godine neće me nijednom nazvati. Da mi je netko ukazao na to toga trena, vjerojatno bih mu se nasmijao u lice. (Kao izliku je uvijek navodio, da sam ja otišao od kuće.) Moje povjerenje u njega bit će neupitno, dok me ne bude (na)pustio, putem telefona, otišavši na more s drugim.

U Londonu živim kao redovnik, među rijekom ljudi, gdje ti se nitko ne obrati i ne upita, tko si, kako si. Prostor s dubinom vode usred oceana uznemiruje. Prtljaga iz Ljubljane je stari otpad i težinom iskustva me pritišće k tlu. Polagano me iznutra izjeda: možeš otići na drugi kraj svijeta, pred sobom nikada uistinu ne pobjegneš.

Dimna zavjesa

Proklinjem onaj dan, kad sam ga prvi put
sreo. Nakon što se razdvojimo, brojim
dane, kada ću ga opet vidjeti. A kada
smo zajedno, brojim dane, kada neće biti ovdje.
Tako je to. Osjećam se kao na vrtuljku
strmoglavih uspona i naglih padova,
da mi se vrti. Ponekad je nered tako
nesnosan, i pomislim, da ću povratiti.

Ne znam, borim li se s vjetrenjačama
požude kao don Kihot, ili sam
zaljubljen u njegova obrijana muda.
A on o mojoj smetenosti blaženo
nema pojma. Ujutro odlazim i
znam, da ga više neću vidjeti. U dizalu
me hladnokrvno izaziva i rukom nabija u
međunožje. Jer misli, da je sve zajedno
tek nedužan seks. A u meni se
konfuzno podiže: "If only, if only!"

Shizofrena

Ne podnosim više njihova pretvaranja,
da živim sam, a ti (kao zapravo) ne postojiš.
Tek povremeno mi ukažu čast pitanjem, kako si.
I to bi trebalo biti dovoljno. Neprestano ponavljaju,
da me (naravno) vole, a ujedno namiguju,
da ti ne pripadaš našim emocionalnim igrama.

Kako bi sve moglo biti jednostavno; kad bih samo
htio živjeti svoj neuspjeli život – u
tuđini. No ja ne znam prestati. Vučem te sa sobom
i strašno im idem na živce s tim svojim pokazivanjem.
Kao da ne vidim, gdje žive, a drugi im se
(vjerojatno) zbog pедера u obitelji smiju.

(pjesme iz zbirke Poklon, 2006)

Pod nogama smo si izmaknuli tlo;
s tobom klizim po izbočini i hvatam se,
jer se kotrljamo kao dva iskorijenjena
glupana u nered izgnanstva

*

Dečki se drže za ruke u šetnji
Hampstead Heathom; njihova provokacija
pogledava se s osmjesima prolaznika,
i razbijenim zubima za uglom u blatu

*

Svaki dan ga vidim izjutra na putu na posao,
a njegove oči nikada se ne susretnu s mojima; sutra
ću se praviti, kao da ga nema, kad bude naišao

*

Izazovno ga ošinem pogledom. Uzvрати mi,
kao da sramežljivo kaže: Ne, ja nisam gay.
I nestane iza ugla. Volio bih mu reći:
To prenemaganje je posve nepotrebno

(pjesme iz zbirke Kristali soli, 2010)

Poljubac

Posve si mi blizu
i svaki trenutak
te mogu poljubiti

I ustrajno te ljubim
kako bi usnice upamtile
sladak miris tvog drhtaja
zauvijek

Također tada
moj mili
kada budeš kraj mene
zauvijek
na drukčiji način

Alegorija bez morala

S pogledom žudnje
još uvijek spaljuješ
leptire iščekivanja
na mojoj koži

Kako mi gore dlačice
i pupaju bradavice
sa sjećanjem na proteklu noć

Debeljuškasti Bakho
smušeno nas promatra
plivajući u bazenu
večernje svjetlosti
preživa čudo
blistanja
koje mu svjedoči

Pjesnik u velegradu

Umjesto da
neodložno
opjevam požudu
tijesno pripijenih hlača
i pohote
raskopčanih košulja
koje proljetno bujaju
na pješačkim prijelazima

hodam svijetom
bez olovke
u džepu

Ma kakav pjesnik

Hafisov nagovještaj

Jednoga dana
si odlučio
da će se priča
razviti u smjeru
gdje je teško
razabrati značenje
tvojega smijeha

Otišao sam na put
i tek na odlasku
u suprotnom smjeru
mogao sam ti se istinski
približiti

(pjesme iz zbirke Gradim gradove, 2015)

Jutro je obećavalo žarke sunčane kugle, koja se kotrlja niz brdo do naše kuće. U pustopašnosti sam povukao pokrivač s tebe. Tvoje narasle grudi podizale su se i spuštale između plitkih udisaja i izdisaja. Otkrivali su ranjivost, koju nisam očekivao. Iznenada zadrhtiš od hladnoće i na raspredjenoj se postelji naglo okreneš. Ispružen si šaptao u dlanove, kao da ih želiš zagrijati, no nisam čuo, što govoriš.

*

Ruke. Tvoje izdajničke ruke. Posvuda za sobom ostavljaju nevidljive tragove. Lijeno je dodirivanje tvojih dlanova. Čvorom stisnutih šaka na ustima me guši, da ne mogu vikati. Pohotu miješam sa svojim sljepilom. Radije klizni u mene i nastani se u donjim prostorima, gdje uz zidove obitavaju ostaci jezivih strahova iz djetinjstva. Uđi, dakle, ako se usudiš.

*

Obrijana glava odmara se uz moju. Nevidljivom kretnjom pokušam uhvatiti izdisaj nakon izljeva. Zraka prodre kroz prorez među zavjesama, duž police. Gipki šakal ustane i izađe iz ležaja. Među plahtama je iza mene otisak krhke sjene. Na hodniku mi otme i zadnju riječ. U zraku lebde niti oštrog mirisa i polako se spuštaju na moje drhteće tijelo.

*

Gustoćom svoje prisutnosti uznemirio si koščicu moje biti. Možeš izbjeći brbljanje sumanutog luđaka i prezirati moju zasljepljenost. Podsmjehuj se postaranim rukama, koje su željne tvoje bezbrižne golotinje. Sve to je bez značenja; ustrajno te pratim tako daleko, gdje vatra upija svjetlost, a do nas ne može doprijeti smrtni dodir.

*

Čini se, da jedan prema drugome započinjemo putovanje svaki put sa suprotnih strana. *Zagrli me*, zahtijevaš poput djeteta s molećivim plačem, a ja bih najradije pobjegao. Što god su već učinili s tobom i što god su već učinili sa mnom, svaki završava put udarcem. Spuštenih mi očiju prigovaraš, da si odvažniji i ne odustaješ. Ja uglavnom krvarim.

*

Nespremnoga me svojom dobrostivošću svaki put iznova zatekne zagrljaj ustalasane tišine. Samoća je zrcalna slika blizine. Ponekad je bolje osjetim i još snažnije, kad spavaš sam, udaljen i iscrpljen u drugom prostoru. Kao i onda, dok tvoja prazna usta gotovo dotiču napete membrane moga unutrašnjeg uha i ustrajno šutiš.

(pjesme iz zbirke *Slijediti neizgovoreno*, 2018)

Preveo Romeo Mihaljević

Suzana Tratnik

Suzana Tratnik (1963) diplomirala je na studiju sociologije i magistrirala s temom iz antropologije spolova. Živi i radi u Ljubljani kao književnica, prevoditeljica i novinarka. Suosnivačica je lezbijske skupine LL u Ljubljani 1987. i suradnica Festivala LGBT filma. Objavila je sedam zbirki kratkih proza, tri romana, slikovnicu za djecu, monodramu *Ime mi je Damjan*, radioigru, dva stručna rada o lezbijskom pokretu u Sloveniji i o lezbijskoj književnosti te memoare *Lezbijski aktivizam po koracima* (2013). 2007. je primila nagradu Prešernova sklada za književnost, 2017. nagradu Novo mesto short za kratku prozu, a 2018. nagradu Desetnica za najbolji roman za mlade. Njene knjige i kratke priče prevedene su na više od dvadeset jezika, a prevela je veći broj djela britanske i američke proze te stručne literature. U prozi Suzane

ne Tratnik isprepliću se dvije središnje teme: sudbine marginalnih životnih egzistencija u suvremenoj urbanoj obitelji i pogled na djetinjstvo u jugoslavenskim socijalističkim 60-im i 70-im godinama. Prijevodi na jezike bivše Jugoslavije: *Ime mi je Damjan*, Deve, Beograd, 2005; *U svojem dvorištu*, Kontra, Zagreb, 2011; *Do svojot dvor*, Templum, Skopje, 2013; *Ime mi je Damjan*, Sto slovanskih romanov, Arhipelag, Beograd, 2014; *Se vikam Damjan*, Blesok, Skopje, 2018; *Tombola ili život!*, Arete, Beograd, 2018.

diskrecija zajamčena

Krenula sam po utabanoj stazi koja se spuštala između travnjaka i u daljini skliznula među zbijenom šaćicom seoskih kuća. Tamo bih morala skrenuti lijevo. Tako je rekao prijatelj koji me je ostavio nedaleko od odvajanja za autocestu i odvezao se dalje. Još uvijek sam se osvrtna za njegovom plavom četvorkom i razmišljala da li bi me još vidio ako bih mu počela mahati, da li bi mi još zaustavio ako bih se iznenada predomislila. Uvjerila sam se da je prekasno i usmjerila svoje misli naprijed, nizbrdo po stazici između travnjaka. *Kad skreneš lijevo već ćeš nekoga sresti tko će ti pokazati kuću od Korošaka*, pisalo je u pismu, *a ako neće biti nikoga, pođi još malo naprijed preko potočića i tamo je naša kuća*. Njezino pismo sam već više puta pročitala – i na travnjacima sam ga izvukla iz džepa – i pokušala raspetljati još više nego što je bilo napisano; stil pisanja i gramatičkih grešaka, sitan, u desno nagnuti rukopis što podsjeća na pravilna, ali bezizražajna slova iz prve školske čitanke.

Prije nego što sam stupila na mostić preko suhog korita, stala sam uz deblo koje me malčice sakrilo pred mogućim pogledima iz kuće na drugoj strani potoka. Još jedanput sam pogledala pismo i provjerila; kućni broj je bio zaista šest. Kao da to ne znam već cijelo vrijeme, sve otkako sam prije dva tjedna prvi puta otvorila to pismo.

Zatim sam se odvojila od debla omotanog s više plakata koji su najavljivali zabavu s poznatom hrvatskom pjevačicom u susjednom selu.

Kad sam pozvonila učinilo mi se da sam sasvim pogriješila, da sam morala negdje pogrešno stati i skliznuti u vremensku paralelu, zato mi baš ništa neće pomoći, iako su ime sela i kućni broj pravi. Kad je otvorila vrata i za sekundu ili dvije iznenađeno me gledala, bila sam već gotovo uvjerena da uopće neće znati tko sam. Ali zatim se učinilo

kao da joj je nešto brzo preletjelo preko lica, u trenutku se opustila i dala mi ruku:

«Oh, da, oprost, sasvim sam zaboravila da je već toliko sati – dva, zar ne? Manja.»

To je bila Manja s fotografije, doduše puno milijeg izraza, ali madež nad lijevom obrvom ne može se promašiti. Kao da smo bile svjesne da nije pametno predugo stajati na pragu, poslije rukovanja nije odmah spustila moj dlan nego me je smjesta odvela u kuću. Ušla sam iza nje, razmišljajući kada da joj postavim uljudno pitanje o izuvanju obuće, ali me već prvi pogled na još nenamještenu kuću odvratio od toga.

«Nismo još završili kuću. A ni ove godine neće biti dovoljno novca ...»

Pitala sam se na koga je mislila s *mi*, kome se pribrajala. Činilo se sasvim neobično i pretjerano da na prvom susretu sa mnom razgovara s osobnom zamjenicom u množini.

«Molim.» Pokazala mi je na stepenice bez ograde. «Samo naprijed gore, samo je jedna soba. Hoću reći, sobe su, odnosno bit će ih više, samo nema vrata. Da donesem kavu?»

Kimnula sam glavom i popela se, oslanjajući se na krvavo crvene cigle još neožbukano zida. Među razbacanom odjećom i dječjim igračkama sam ipak našla nisku kožnatu fotelju, bacila majice, košulje i brojne dječje podbradnike s fotelje jednostavno na pod i sjela. Soba koja je očito jedina u kući služila za boravak nije bila ništa manje u rasulu. Jedino što je svjedočilo o stanovanju i postojanosti bio je ogroman ormar postavljen gotovo na sredini sobe, a iza njega je bila, spremnjena u ogromnim vrećama i kartonskim kutijama, preostala imovina. Staklena vitrina u ormaru je izlagala pažljivo složene servise za čaj i kavu, među šalicama su se kreveljile sitne porculanske figurice balerina, vojnika i patuljaka, a na desnoj strani vitrine su bile pažljivo složene knjige, među njima nekoliko svezaka zbirke sto romana i više

romana iz serije doživljaja francuske junakinje Marianne.

«Pazi, vruće je!» začulo se sa stepenica. «Ostanite dolje u kuhinji.»

Manja je donijela ogromni pladanj s kavom, šećerom i mlijekom. Kad ga je odložila na stol, rekla je: «E, tako.»

Konačno je bilo dovoljno vremena za zbunjenost. Odmah sam uzela šalicu kave, dolila malo mlijeka i počela još vruću srkati, pri čemu sam razgledavala po sobi i tako izbjegla susret s njezinim očima.

«Znam, jako je razbacano,» rekla je Manja koja je očito pratila moj pogled. «Nisam stigla. Tek je nekoliko mjeseci kako smo se preselili. Nisam više na porodijskom, a otkako opet radim nemam vremena za pospremanje.»

Kimnula sam glavom. Nisam znala što odgovoriti. Možda će se sada pokazati da je sve skupa zabuna, pa žena koja govori takve stvari nije mogla dati onaj oglas. I prema tome pijem pogrešnu kavu i zaplećem se u pogrešan razgovor.

Razmišljam što bih još uljudno upitala. Ali njezin pogled je već upiljen drugdje.

«Nisam li vam rekla da ostanete dolje?»

Okrenem se, iza mene stoje dva djeteta, trogodišnja djevojčica prljavog lica i kakvu godinu ili dvije mlađi dječčacić sa šmrkljem ispod nosa. Nasmiješim im se i zatim se u neprilici opet okrenem domaćici, nikada ne znam što raditi s djecom.

«Otkada su dvoje, još je gore,» kaže Manja. «Hoću reći, sada stvarno ništa više ne slušaju.» Na ponovnu molbu da idu dolje u kuhinju, pritajeno se odšuljaju dolje po stepenicama.

«Tvoja pisma zaista volim čitati,» iznenada skrene razgovor kao da joj je sinulo kroz glavu da posljednji autobus iz tog sela vozi već za nekoliko sati.

«Da, s veseljem sam ih pisala,» bez razmišljanja odgovorim. Ako je već jin, neka bude još i jang.

«Dosad me još nitko nije posjetio.» Manja si pripali cigaretu i glasno puhne dim. Ponudi još i meni. «Nijedna koja se javila na moj oglas dosad još nije došla k meni. I ja nisam nikoga posjetila. Nijednu.»

«A zašto ne?» upitam iako je jasno da odgovor za nijednu od nas dvije uopće nije važan.

«Ne znam. Nemam vremena. A ponekad mi nedostaje hrabrosti. Zapravo nisam nikada stvarno sama doma.»

Pokušavam svaki put slagati njezine izgovorene riječi onima koje je pisala. *Znam što sam. Samo to hoću biti. Nije još prekasno. Za nju je očito bilo jako važno da si potvrđuje identitet. Samo jedanput, no, dva puta ako računam još i susret sa strankinjom na maturlnom izletu, sam spavala sa ženom. Nije bilo slučajno. To nije bilo nešto što bih mogla zaboraviti.*

«Potrebno je uzeti si vrijeme,» kažem i prvi put u životu mi je jasno da te riječi u početku nisu bile floskula. Iako ne mogu stvarno znati jer na samom početku nikada nisam pokraj.

«Znaš da sam udata, zar ne?» Kad se njezine izgovorene riječi pokriju s onima iz pisama, iznenada smo jako udaljene. Svijet, izgrađen iz pisama je rasplinut, tjelesna blizina tako očigledna i teška.

«A gdje je tvoj muž?» pitam protiv svoje volje.

«Uglavnom na putovanju. Na brodu. Službeno.»

Dok seže za cigaretom, učini mi se da me želi dotaknuti. Svoj dlan sakrijem pod stol, njezin obuhvati punu pepeljaru i odnese u koš pokraj prozora.

«A tako,» kažem u njezina leđa.

Sada žalim što me nije dotaknula. Iz tog sela vjerojatno vozi samo jedan autobus dnevno.

«Ovdje je čovjek usamljen, hoću reći, ovdje si usamljena,» kaže kad ponovno sjedne. Svoj stolac pomakne bliže k meni: «Ako si – takva.»

Slegnem ramenima. «I u gradu si usamljena. Hoću reći, ja sam

također usamljena. U gradu. No, ne uvijek.» Nakašljem se, izgovaranje riječi mi iznenada predstavlja strahovit napor.

«Stvarno? Ali ja čak nemam s kim razgovarati.» Manja osramoćeno sagne glavu. Kao da se uzalud otkriva strankinji. Sada ju primim za ruku jer mi se čini da moram nešto ispravljati. Njezina tanka ruka je hladna i ukočena od straha zbog iščekivanja. Drugom rukom seže prema meni, kao da će me zagrliti, ali njezina podlaktica samo za nekoliko sekundi preleti po mom vratu. Zatim ju spustim, nekako se otresem njezinog, sada vlažnog dlana.

«Vjerojatno sada nema nijednog autobusa,» kažem. Bojim se da ću joj nešto dati, neka lažna obećanja. Užasavam se skrivenih lezbijki. Njihovih muževa u sjeni, njihove drage djece, hrpa obiteljskih naslijeđenih knjiga u vitrinama iz kojih iskaču naslovi *Kristina, Lauransova kćerka* i *Bijeli tulipani* i *Vaš zajednički brak*, njihovog života u poludovršanim kućama, njihovih sjećanja na gola ženska tijela sakrivena u mraku, njihove prikrivene čežnje. Ugasim cigaretu i ustanem. I Manja ustane, naglo, polije svoju šalicu kave, priđe k meni i zgrabi me za laktove.

«Znaš zašto me još nijedna nije nikada posjetila? Zašto se još s nijednom nisam sastala?» upita me.

«Ne znam. Zašto?»

«Zato što mi još nijedna nije pisala takva pisma kao ti. Neprestano ih čitam.»

Poljubim ju. Drukčija je od drugih, kažem si. U ključnom trenutku se ne žali nad usamljenošću. Ne zaklinje se ni na vječnost ni na jedinstvo. Ne moli, uzima. Ne vrati mi samo poljubac. Vrati mi sve.

Autobus je otišao deset minuta prije što je i tako karakteristično za seoske autobuse. Baš dobro da sam bila tamo već pola sata ranije. Radujem se jer me nije pratila. A i njoj je laknulo jer nije trebala sa mnom pred pritvorene oči okolnih kuća. Razmišljam da je bilo tako

dobro. Da je bilo sve kako treba. Čežnja za trenutak utožena, usamljenost opozvana, višeput. Pa nijedna od nas i tako ne želi više, kažem si. Bar ne na istoj adresi. Ne trebam zapamtiti kućni broj. Niti više pisati. Uvijek nanovo ih izbjegavam, te skrivene i šifrirane salfistice.

Sapfina prijateljica, 24 godine, usamljena, s obavezom, traži sebi sličnu, jednako osjećajnu žensku dušu, za razgovor, razmjenu najskrivenijih misli i moguć romantični susret. Budi stara između 25 i 35 godina, iskrena, samostalna i imaj razumijevanja. Alkoholičarke i avanturistice isključene. Piši mi još danas: diskrecija zajamčena.

Prevela Ksenija Habek

Lamija Begagić (Zenica, 1980.) Autorica dvije zbirke priča (*Godišnjica mature*, 2005., *Jednosmjerno*, 2010.), romana (*U zoni*, 2016.) i priručnika za djevojčice *Furam feminizam* (2016.) u koautorstvu s Marinom Veličković.

Pokretačica i višegodišnja urednica magazina za predškolce i prvačice *Kolibrić*, članica redakcije magazina za pravednije obrazovanje *Školegijum* i časopisa za feminističku teoriju i umjetnost *Bona*, stalna saradnica portala *lgbt.ba* i *diskriminacija.ba*, te pokretačica, sa kolegicom Bobom Dekić, online edukativne platforme za djevojčice i djevojke *dobila.ba*.

Živi (od pisanja) u Sarajevu.

Lamija Begagić

gotovo

– Gotovo! Budete li čule ijednog zovite pa ću vala i ja odmah ovdje pred vama progutat otrov! – hvalisavo i uz široki osmijeh kojim otkriva parodontozom načete zube govori komšija Škrgo.

Dada uzvraća poluosmijehom i pruža mu ruku u čvrst stisak.

– Hvala, komšija, vidjet ćemo hoće li se večeras moći spavati.

– Ma nemamo šta gledat, cure! Spavat ćete ko bebe!

Komšija Škrgo sjeda, ispuši još jednu cigaru i posrče zadnji gutljaj jake crne kafe. Prokomentariše još jednom kako će iduće sedmice doći da još malo dotjera živicu, pa pokupi kesu sa svojim stvarima i uz glasan pozdrav ode.

Neko vrijeme u tišini skupljamo suđe s terase i unosimo ga u kuhinju.

– Hoću li nam smotat? – upita Dada nakon što smo i posljednju šoljicu spremile u perilicu.

– Haj živa bila! – dočekam široko raširenih ruku njenu ponudu.

Pregrnemo dukserice preko leđa i izađemo opet na terasu.

Šutimo i pušimo. Uprežem svu snagu da pogled držim visoko podignut, da gledam ispred sebe, u jele na brdu preko puta, u olistale voćke, u Dadinu ispucalu donju usnu, u dvije-tri zavjereničke sijede u njenoj kosi.

No, pogled, koncentraciji unatoč, bježi ka podu, ka pločicama terase na kojima se sve još crni od puhovih brabonjčića.

– Hajde, pusti to sad – govori mi, jer naravno da je vidjela, Dada sve vidi – pomest ću poslije, kad popušimo.

– Ma, opušteno, bona...

– A jebiga, Hana, nemoj sad, znaš da smo morali... Bilo je neizdrživo.

Klimam glavom i prihvatam džoint koji mi dodaje. Predajući mi ga, spušta dlan na moj i neko me vrijeme češka po ruci. Ostatak večeri opet šutimo, a onda postaje sve hladnije i prešutno prelazimo u kuću.

Mrak na planinu stiže prije nego li u kotlinu i u gradić u čija svjetla s prozora dnevne sobe gledamo.

Neko se vrijeme povlačimo po kući, odgledamo pola epizode serije, završnicu neke dozlaboga dosadne utakmice, a onda Dada uzima svoj strip, ja knjigu koju samo što nisam završila i, opet prećutno, odlazimo u potkrovlje, u spavaću.

Uši su nam velike, veće nego dječije oči u planinskom mraku.

Ona kao čita strip, ja kao čitam knjigu, a nijedno zasigurno ne razumije ni riječi od svega pročitano.

Ne čuju se. Fakat se ne čuju.

Ne čuje se nijedan jedini korak, ništa od onog upornog i neprekidnog struganja kandžica po rešmi, po krovu, po drvenim gredama koje nam noćima, kako je ljeto počelo, nije dalo spavati. Počinjalo bi s prvim sumrakom i neumorno lupkalo, škriputalo i grebuckalo do pred zoru kada bi i oni, i mi, napokon zaspali.

Da postoji efikasan otrov rekao nam je, naravno, komšija Škrgo. Brinuo je o kući dok je još bila napuštena. Bivši su mu vlasnici povjerali ključeve kad su odselili u inostranstvo. Po kupovini kuće, naslijedile smo nekako i starog čika Škrgu i imenovali ga doživotnim kućepaziteljem.

Ne čuju se. Nijedan jedini.

Odustajem od simuliranja čitanja i bacam knjigu na pod. Dada se trgne i odloži svog Gastona.

– Zajebali smo, Dadi! Fakat jesmo. Daj da ga zovemo, možda se još šta može uraditi!

Ustaje i grli me, a ja sjedim na rubu kreveta, obamrlo, ne trudeći se da zagrljaj uzvratim.

Silazi dolje, čuje se otvaranje ulaznih vrata, pa neka lupa i buka vani. Uskoro se zadihana vraća držeći u ruci kesicu s otrovom.

– Netaknut je! – govori i gleda me u oči.

– Budalo jedna, čime si to uzela? I kako?

– Ništa ne brini, nego šuti i slušaj – odgovara Dada pokazujući kažiprstom ka krovnim gredama.

Šutimo neko vrijeme, a onda se začuje polako, pa sve jače prepoznatljivo škriputanje i tapkanje kandžica i nama se na trenutak, objema, učini da smo kroz grede vidjele kitnjaste raskošne repiće naših malih šumskih podstanara.

– Jebote, kakve smo budale bile, kako smo mogle pomislit...
Ubice!

– ...dječijeg lica! – dodaje Dada i smijemo se, uglas.

– Noć će opet biti burna, čini se.

– Na šta tačno misliš kad kažeš „burna“? – pitam, a ona me pogleda ispod podignute obrve grizući donju usnu.

Znam šta znači taj pogled i munjevito svlačim pidžamu. Vodimo ljubav, škripe kreveti, podovi i grede.

Na nesanicu smo, čini se, već sasvim dobro navikle.

Lejla Kalamujić je književnica iz Sarajeva. Rođena je 1980. godine. Završila studiji filozofije i sociologije, na Univerzitetu u Sarajevu. Autorica dvije zbirke priča: „Anatomija osmijeha“ i „Zovite me Esteban“, te dramskog teksta „Ljudožderka, ili kako sam ubila svoju porodicu“. Kratke priče i književne osvrte objavljuje u časopisima, te na Internet portalima na prostoru bivše Jugoslavije. Priče su joj prevedene na nekoliko jezika.

adino jato

Iznad sarajevskog aerodroma avion niskobudžetne kompanije se sudario sa jatom ptica – glasila je vijest dana. Putnici su prepričali da se prolomio jak udar, malo nakon što su se otvorila zakrilca. Učinilo im se da se avion ruši. Bio je to strašan osjećaj. Nekima su suze udarile u oči, drugima su molitve izbile na usta. Brzo su reagovali stjuard i stjuardesa. S osmijehom saopštili da je stvar normalna – često se desi. Avion je sletio bez problema. Zračni je promet neometano nastavljen.

* * *

Oni koji ga znaju, istina površno, rekli bi: miran momak, pomalo nesređen. Radi u tržnom centru na Ilidži, na odjeljenju pekare. Rijetko priča, ali uvijek uljudno pozdravlja. Zove se Ado. Život mu prolazi u malo koraka. Ali mu duša luta. Često zapadne u taj san.

Krkače nosi majku.

Ne zna kud, ali zna da ne smije stat.

Besciljno hoda, a ona mu za potiljkom ponavlja:

e, kakav bi' ja život imala da te nisam rodila.

Budi se suha grla. Znojan. Tad pomisli da je život mogao teći na sto načina. Da možda ni otac nije moram otići na put, s kojeg se nikad nije vratio. Bilo je to davno. On ne pamti, a majka ne želi o tom da priča. Put je smrt. Kad odeš to je zauvijek. Život je ispao kako je ispao. Sami njih dvoje: ostarjeli sin i nepokretna majka.

* * *

Posao je naporan. Malo plaćen. Ali kao da ljudi danas imaju izbora. Ukrug se nižu isti dani. Doduše napredovao je do zamjenika šefa. Vodi smjenu i plata mu je porasla za osamdeset i pet maraka. Mnogo je ljudi upoznao za pultom. Mnoge i ispratio. Neke pod zemlju, a neke u dalek svijet. Njega je zapazio jesenas. Dolazio bi pred kraj radnog vremena po kifle. Najčešće pet zrna i kukuruzne. Bio je lijep i nasmijan. Dosta mlađi od njega. Ime mu je Mirza. Završio je pravo, ali nema posla. Adi je rekao da drži golubove, pa je on nastranu počeo odvajati bajat hljeb. Pružio bi Mirzi zavezanu kesu, osmjehnuo se i rekao: za ptice. Mirza mu je bio zahvalan. Pozvao ga je da navrati, vidi jato i u njemu sigurno najboljeg Budimpeštanskog visokoletača u gradu.

* * *

Sve je bilo s pola glasa. Poljupci, zagrljaji, orgazmi. Mirza je stanovao u potkrovlju porodične kuće. Sprat ispod, njegov brat, snaha i njihove dvije kćerke. Adi nije bilo bitno da sreća bude glasna. Bitno je samo da je ima. A to su najsretniji mjeseci u njegovom životu. Dolazio bi poslije prve smjene. Satima bi ležali u krevetu i osluškivali golubove na tavanu. U tom su se krevetu smijali i plakali. Kad je stiglo proljeće, stajali bi pored otvorenog prozora, pušili i gledali u čisto nebo. A onda je Mirza rekao:

– Ja više ne mogu ovako.

Bilo mu je svega preko glave. Života bez posla. Ljubavi u sjeni. Tjeskobe. Straha. Počeo je pričati o Berlinu. Bio je gore dvaput. Jedan dobar prijatelj, tamo je već godinama. Nedavno su se čuli. Pomogao bi im. Primio ih kod sebe na mjesec, dva. Dok se ne snađu. Mogao bi im srediti i neke poslove na crno, za početak. A onda polako. Samo je nebo granica. Pričao je brzo i puno. Ado je pušio šutke i koji put klimnuo glavom. Bilo mu je jasno da Mirza već dugo planira odlazak. Da je to njegova konačna odluka.

* * *

Na vezi se dugo vrtjela jedna te ista melodija. Ado je nervozno grizao usnu i hodao po sobi. Konačno se javila službenica. Govorio je polako. Trudio se da sve natenane objasni. Bio je gotovo siguran da su to njegovi golubovi. Svaki na nožici ima crveni prsten, rekao joj je. Cijelo je jato registrovano. Ako treba, može izdiktirati i serijski broj svakoga. Službenica je zamolila da ponovo pozove kroz pola sata.

Majci je prinio lijekove i čašu vode. U tanjir je izvadio dvije kutljače graha, narezao hljeb, pa odnio na stolčić pored kauča. Za poslije. Zatim je ušao u svoju sobu, otvorio prozor i pogledao u nebo. Bilo je nečeg okrutnog u tom ljetu. Zapalio je cigaru i ponovo birao broj na mobitelu. Nakon melodije, začuo se isti glas. Da, vrlo je vjerovatno da su to njegovi golubovi, rekla je žena. Ali kad je Ado zamolio da mu se dopusti da pokupi mrtve ptice, ona je sa žaljenjem ustvrdila da to neće biti moguće. Njegov ulazak na takav način na aerodrom smatrao bi se ilegalnim prelaskom granice.

* * *

Sati su sporo tekli. Druga smjene, puno posla. Posluživao je mehanički. Osmjehivao se i izvinjavao nestrpljivim mušterijama. A duša je lutala. Otišla u onaj dan kad su se rastali. Grlili se iskreno i snažno. Mirzi je došlo vrijeme da ide dalje, a on je morao ostati uz majku. Tako je ispalo. Bez ikakve ljutnje. Jedina briga pred polazak bila je šta s golubovima. Ado je dosta naučio o njima tokom tih mjeseci. Predložio je Mirzi da ih uzme. Na krovu garaže je podigao golubarnik. Sam ga je napravio. Mirza je otišao, a on je dobio svoje jato. Nisu potpuno izgubili kontakt. Ostali su prijatelji na fejsu i redovno jedan drugom lajkali statuse.

* * *

Izašao je oko jedanaest. Ulice su bile puste. Dobro je poznavao teren. Prišuljao se iza aerodromske zgrade. Preskočio je ogradu, izvadio kesu i upalio bateriju na mobitelu. Brzo ih je našao. Ležali su izvrnuti na leđima. Ukrućene nožice strčale su nagore. Jednu po jednu pticu je stavljao u kesu, kad je iza sebe začuo:

– Halo? Šta to radiš?

Svjetlost mu je suknila u lice. Prišao mu je policajac. I njemu je objašnjavao, sve natenane. Ali ovog nije bilo briga. Učinio je prekršaj. Krajnje nelegalan čin. Sad slijedi hapšenje. Što je policajac bio glasniji, to se Ado više odupirao da čuje. Neka snaga stegla mu se u grudima. Nastavio je skupljati ptice. Život, ipak, ne može teći na sto načina. Njegov je takav, kakav je. Nikad nikom nije stajao na putu. Ničija smetnja nije bio. Ali sad su ga stvarno dotjerali do ruba. Teško je disao. Brada mu se tresla. Pod snopom svjetlosti trpao je golubove u kesu. Policajac se vidno zbunio:

– Pa dobro, šta će ti mrtve ptice?! – dreknuo je.

Na travi ih je bilo još desetak. Mislio je da će pući. Da će neki krik eksplodirati iz njega. Udahnua je najdublje što je mogao. Pričekao koji tren, pogledao policajca, pa smireno rekao:

– I mrtve su moje.

Anes Osmić (1991) je nastavnik, novinar, književnik i reditelj. Živi i radi u Sarajevu.

tipična večera u predgrađu

Rominjala je kiša – spora, sitna, dosadna. Mačak je lijeno zijevao pored kreveta. Ležala sam dva metra od slika na mobitelu muža – posljednjeg parčeta istine. On je i tu nedjelju bio s Milanom na treningu. Ustajao vazduh u stanu krvnički je gušio miris čaja od jasmína pod mojim nosnicama. Tišina se oko mene razvlačila kao prijesno tijesto.

Doći će brzo i odmah me s vrata poljubiti u ivicu obraza, osmjehnut se osmijehom razigranog djeteta i meni će iste sekunde biti jasno – koliko unatoč svemu – silno volim svog muža.

Minute kao umorne kamile vuku se po sobi. I srce mi je trenutno nalik kakvom pustinjском cvijetu kojem niti imam snage vode doliti niti ga do kraja iščupati. Zato umjesto u njega biram da gledam u pete – ostarjele i popucale.

Doći će za dvadeset minuta, da budem preciznija. Nikad ne ostaju duže od predviđenog. Moj muž savršeno raspoređuje svoje vrijeme na nas dvoje – mene i poslovnog partnera Milana. Zaključujem to dok uzimam strugalicu za pete u ruke, baš onu koju mi je Milan kupio na jednom od njihovih poslovnih putovanja. *Kada su skupa, barem pomisle na mene, pa kupe neku sitnicu, baš divno od njih* – zaključujem stružući sve oštrije pete piljeći u ostatke kože na peškuru.

Perem pete nad kadom, mažem stopala kremom te kako više osjećam, a manje razmišljam sve sam sigurnija da to nisu crno-bijele stvari.

Doći će gladan i iscrpljen. Do vrata će ga dopratiti Milan kako bi se pozdravio sa mnom. Uvijek je tako iskreno ljubazan i srdačan prema

meni. Pozvat ću ga noćas na večeru. Naručit ćemo nešto iz *Vijetnamca*. To moj muž voli da jede s nama dvoma.

Sređena stopala, Mačkov nezainteresirani pogled – soba bez odgovora.

Na prozoru odraz farova. Vrata se otvaraju i čujem ih kako se smiju. Ustajem da vidim kroz prozor muža sretnog i veselog s drugim muškarcem.

Na stolu ohlađen čaj, zaboravila sam skroz na njega. Milan se kao veliki čajoljubac šali, pa kaže da svaki puta kada neko ne popije čaj do kraja u svijetu izumre po jedan jednorog. Moj muž, Vladimir, smije se kao i obično njegovim tričarijama. Odem do toaleta da se umijem. Najedanput mi je hladno. Mačak se mota oko nogu. Odgurnem ga, zaskiči.

Zatičem ih u kuhinji kako biraju hranu za naručiti. Vladimir naklatio lakat na Milanovo rame. Kikoću se kao mala djeca.

Mogli smo, kaže Milan, pustiti neku muziku. Možda s radija – dopuni ga moj muž otvarajući bocu vina. Sipa prvo meni, pa onda Milanu. Dobro je, barem sam toliko zaslužila na domaćem teritoriju. Vrtimo stanice. Na jednoj zazveči reklama: *Noblisce, noblisce siđite sa police...* Zadržimo se na toj stanici raspravljajući kako se ova reklama opet našla na radiju.

Sjećaš se prvog dejta? – pita me Vladimir najedanput. Smijem se tupo, kao ne sjećam se, sve sam zaboravila, nema potrebe više ni da se sjećam, a slika kada na prvi dejt donosi noblisce i kafu u termos boci, pa kaže *Ajmo negdje u park* nikad življa i jasnija.

Tu sliku u meni prekida pjesma s radija: *jer ti si sada znam više voleo njega, o zašto se ti i ja ne bi odrekli svega, jer ti si sada znam njemu prijatelj bio, ti ne bi zbog žene nikad druga izgubio*. Svaki stih mi se zariva u srce kao tup nož i dok s radija cure posljednji taktovi pjesme zurimo jedni drugima u tijela koja drhture kao površina pudinga. Zrak u prostoriji nešto uhvatilo za gušu i ne pušta.

Milan me pita da li mi je haljinu koju noćas nosim donio Vladimir s jednog od njihovih putovanja. *Ovu?* – pitam nehotice prolijevajući vino po grudima. Njih dvojica se prestrave – kao da sam prosula krv, a ne vino. Okrenu glavu u stranu kao sujevjerne babe da ne gledaju u znak koji donosi sedam godina nesreće. *Jesi je ti izabrao za mene?* – pitam brišući bezuspješno mrlju. *Ja mu nikad ne bih dopustio da ti kupi nešto s takvim cvijetom* – kaže Milan smijući se. Moj muž se također nasmije te doda da sam i sama bila preneražena tim nepotrebnim detaljem na haljini. Izustim da kažem kako Milan i ja očito imamo isti ukus, ali umjesto toga s haljine boje senfa otrgnem veliki smeđi cvijet i spustim ga na sto među nas troje. Njih dvojica me zagledaju ozbiljno. *Bolje?* – pitam Milana. *Bolje* – odgovori i nekako teško uzdahne.

Zvono na vratima – klopa. Milan skoči sa stolice. Ostajemo sami u kuhinji Vladimir i ja. Čas gledamo jedno drugo u oči, čas u prazno Milanovo mjesto za stolom. Pruža ruku prema meni i prstom lagano kao da miluje kakav biljeg prelazi preko mrlje od vina na mojoj haljini.

Milan ulazi s hranom, spušta je na sto, otpakuje i servira prvo meni, sebi, pa Vladimiru. Dospe nam i vina. Večeramo moj muž, njegov kolega i ja. Zalogaji spori i dugi režu tišinu na troje. *Nije loše* – kažem misleći na hranu. *Nije, nije!* – dopuni Milan brže-bolje misleći ne znam na šta. Onda zastane, spusti viljušku na sto, pogleda me. Podigne ot-

kinuti cvijet sa stola te ga nježno zadjene u moju kosu. Pramen kose mi padne preko ruba obraza. Vladimir mi polako kao da je to trenutno najvažnija stvar na svijetu popravlja frizuru. Milan nam se osmjehuje, Mačak mota oko stola – tipična večera u predgrađu.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-82
821.163.4(497.6)-82

POQUEERENA književnost : Sarajevo, 18.-20. 7. 2019 / Vesna Lemaić ...
[et al.]. - Ljubljana : Škuc, 2019

ISBN 978-961-6983-31-0
1. Lemaić, Vesna
COBISS.SI-ID 300670208

Izdal: Škuc
Zanj: Brane Mozetič

Tisk: Mišmaš, 100 kom
gratis

